

Det magiske hestebein fra Nyord

Tradition og overtro i forbindelse med gåsheholdet i Danmark

Af Holger Rasmussen

Der er en meget lang tradition for at holde gæs som husdyr i Danmark såvel som i det øvrige Norden (se: Kulturhist. Leks. no. middelalder IV: Fjerkræ, sp. 387–392). I de danske landsbylove og -vedtægter er bestemmelserne om gæs og høns (mens ænder kun nævnes ganske sporadisk) mangfoldige (se: Danske Vider og Vedtægter I–V), og i den topografiske litteratur omtales gåshehold ligeledes ganske alment. Indtil omlægningen af det traditionelle danske landbrug i slutningen af forrige århundrede var dette forhold gældende. Den karakteristik, som gives af gåsheholdet fra landsbyen Strøby i Østsjælland, udsiger utvivlsomt noget alment for størstedelen af det danske område. Det hedder her: »I næsten alle gårde og huse havde man før i tiden gæs, men omkring 1870 var det vist allerede ved at høre op . . . I et hus var det almindelige en gås eller to og en gase. I gårdene var der fire-fem levegæs. Om sommeren havde man store flokke af gæslinger . . .« Om efteråret blev en del af gæssene slagtet og solgt på torvet i den nærliggende købstad (Anna Pedersen 1944, 48 f.).

I visse gammeldags områder vedblev den traditionelle måde at drive landbrug på længe efter den nævnte omlægning, og her kunne også bevares de skikke og forestillinger, der knyttede sig til de enkelte arbejder i landbruget. Som eksempel anvendes i det følgende landsbysamfundet på den lille ø Nyord, beliggende mellem Sjælland og Møn. Materialet er indsamlet ved undersøgelser, som jeg foretog her for Nationalmuseet i årene 1944 og 1945.

Øen, hvis bebyggelse er koncentreret i en tæt sammenbygget landsby, viser en meget karakteristisk jordfordeling. Blot den mindre vestlige del er agerjord, alt det øvrige udgøres af lavtliggende strandenge, der i vintertiden regelmæssigt overskylls af havet. Øens hele areal er 510 ha, men forholdet mellem agerjord og eng er 1:4. Befolkningen var tidligere ret talrig. 1801 var befolkningen ialt på 177 personer, 1850 var den steget til 283 og i 1901 til 365, men øen viser nu samme aftagende tendens som en lang række andre små danske

øsamfund, idet befolkningstallet har været faldende og i 1967 blot udgjorde 105 personer. Befolkningspyramiden viser også et samfund i tilbagegang, idet 41,9 % i 1967 var over 65 år og blot 5,7 % under 14 år.

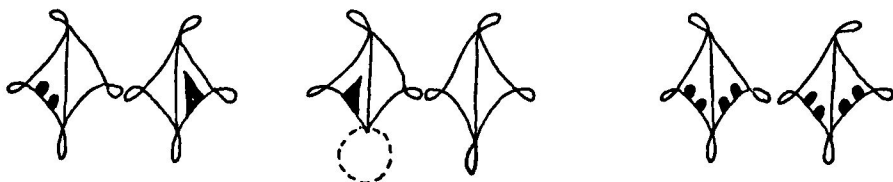
Den stærke stigning i befolkningstallet med kulmination omkring år 1900 skyldtes de gode erhvervsbetingelser for øsamfundet. 1769 havde øens beboere købt øen til ejendom. Bebyggelsen bestod da af ialt 20 gårde og 7 hussteder. Erhvervet var landbrug kombineret med søfart og fiskeri. De 20 bønder var lodser og de 7 husmænd lodsmedhjælpere, som havde gennemlodsningen af fartøjer gennem farvandet mellem Sjælland og Møn, og det gav dem en ret betydelig ekstraintægt. Denne lodsret var udelukkende knyttet til disse ejendomme og blev ikke udstrakt til andre, efterhånden som antallet af hussteder voksede med den tiltagende befolkningsmængde. Alle unge mænd, der var fysisk i stand dertil, gik uden undtagelse til søs straks efter konfirmationen, enten på øens egne skibe eller på langfart med større fremmede skibe.

Mens agerjorden år 1839 udskiftedes og fordeltes omtrent ligeligt mellem de 20 gårde, der således fik ca. 5 ha hver, forblev engene i fællesskab til 1882 til græsning for øboernes heste, kvæg, får og fjerkræ. Denne fælles udnyttelse af engarealet, hvor husdyrene græssede frit mellem hinanden, bevirkede, at de enkelte ejeres bomærker og kreaturmærker bevarede i brug og levende tradition helt op til nutiden (Holger Rasmussen 1966/67, 293 ff.).

Ved mine undersøgelser fik jeg følgende resultat for gåsheoldets vedkommende. Oplysningerne skyldes to af mine bedste informanter, der var født henholdsvis 1857 og 1858. Deres beskrivelse dækker således den sidste del af fællesskabstiden, inden udskiftningen af engarealet afgørende ændrede den traditionelle skik: I lighed med bestemmelserne for fællesarealer i den øvrige del af Danmark fandtes også på Nyord en fikseret fordeling af de husdyr, der måtte holdes på engene af hvert enkelt medlem af landsbysamfundet. Hver gård havde ret til at holde 10 stk. kreaturer, 7 får og en vædder og 6 gæs og en gase. Landsbyen havde fælles bytyr. Hver beboer af husstederne havde lov til at holde 1-2 får og en gås med »afgrøde« (d. e. gæslinger) mod en fikseret betaling, der for gæssenes vedkommende var 4 skilling pr. næb.

Eftersom husdyrene gik mellem hinanden, måtte de mærkes, så de kunne genkendes og tvistigheder undgås. Hver gård havde sit bomærke (kaldet: *gårdmærke*), der sattes i redskaber og personlige ejendele.

Bomærket med det forskellige funktioner var specielt udformet til indskæring i træ, men det kunne ikke benyttes til mærkning af husdyr, med mindre man ville anvende brændjern. Sådanne brændjern anvendte øens gårdmænd imidlertid ikke for deres eget vedkommende. Derimod havde øen et fælles brændjern til mærkning af fremmede kreaturer, som bønder fra Sjælland fik på græs på engene. Dette brændjern havde bogstaverne: NO (d. e. Nyord). Beboerne på Nyord mærkede deres kreaturer, får og fjerkræ på den måde,

Ejermærker, skåret i gæssenes svømmehud. Nyord.

som har været alment kendt over store dele af Europa og ud herover, nemlig kreaturer og får med øremærker og fjerkræ med mærker i svømmehuden.

Gæs og ænder mærkedes altid i svømmehuden, og her var følgende elementer anvendelige: en *slids*, d. v. s. at man skar svømmehuden op fra yderkanten og et stykke ind; et *tungemærke*, d. v. s. en tungeformet afskæring af svømmehudens kant, og endelig bortfjernelsen af en eller flere tånegle. Ved en kombination af disse elementer og deres anbringelse på yder- eller indersiden af foden (fødderne) kunne en stor mængde variationer opnås (Holger Rasmussen 1966/67, 298). Disse mærker udførtes altid med en lommekniv.

Det oplystes, at mærkerne for husenes kreaturer og fjerkræ normalt var de samme som for de gårde, de hørte til. I nogle tilfælde lavede husejerne dog en lille forandring eller tilføjelse til mærket, f. eks. ved et ekstra hul i øret eller svømmehuden. Derom fortalte den ældste af mine informanter, der var født i et hussted, men senere blev gift til den gård, det lå til: »Mine forældre havde også en gås, for da engene var fælles, havde husfolkene også lov at have gæs på engen. Jeg kan huske, at far, hvis bestilling det var at mærke vore gæs, stak et strå op i lappen (d. e. svømmehuden) på gæslingerne. Så blev der klippet et lille hul i lappen (ved at enden af strået med svømmehuden blev klippet af). Vores mærke var 2 huller.« Mærkningen skete altid, før gæslingerne kom på engen. Det tilføjedes, at de afskårne stumper af svømmehuden blev samlet sammen og puttet ind i en sprække, f. eks. i et stengærde. »Så blev gæslingerne holdt sammen på engen« – altså en magisk handling.

Hovedparten af gæssene på øen blev solgt om efteråret til en gåsepranger fra Køge. Der slagtedes dog også gæs til øboernes egen forsyning. Nogle blev spist ferske, andre saltede. Når »Køgeprangeren«, som han kaldtes, kom til Nyord, gik han rundt på engene og tog de gæs ud, som han ville have. Hver udtaget gås klemte han fast mellem sine ben, mens han mærkede den med en tjærestreg i panden. Når alle de gæs var taget ud, som han ville have, sejlede beboerne dem over til den nærmeste landsby på Sjællandskysten, Sandvig, hvor de blev lukket inde i en bestemt gård i byen, til alle var samlet. Gåseprangeren drev dem senere til Køge, og afsatte dem sandsynligvis overvejende i København, men om det sidste kunne mine informanter intet oplyse.

Når gæssene blev sejlet over fra Nyord til Sandvig, skete det i øboernes joller. For at holde gæssene indenbords blev et sejl spigret fast over jollen og hang løst ned bag en af bådens tofter. Ind under dette sejl blev gæssene sat. Når båden nåede ind mod land på Sjællandssiden, smed man en af gæssene i vandet, og så fulgte de andre bag efter og svømmede selv til land.

Beskyttende forholdsregler ved gåseholdet

Gåseholdet har i lighed med en lang række andre forhold i det traditionelle bondebrug været omgærdet af forholdsregler for at skabe held og øge sundhed og frugtbarhed og afværge ondt. Et enkelt eksempel er allerede nævnt for at holde gåseflokken sammen på engen. Et omfattende materiale til belysning af disse forholdsregler er fremlagt i Paul Heurgrens bog om husdyrene i nordisk folketro (P. Heurgren 1925), hvor også det danske materiale i høj grad er udnyttet. Det er ikke tanken her at gå ind på alle enkeltheder i de forholdsregler, der har været anvendt ved gæssene, men at koncentrere undersøgelsen til et bestemt område: beskyttelsen mod rovfugle og ræve.

Ved den måde, som gåseholdet var organiseret på i ældre tid, hvor gåsen med sine gæslinger blev drevet på engene og senere på stubmarken, var der en række fjender, som truede. En vis beskyttelse udgjorde gasen, der fulgte med flokken, og ligeledes de gåsehyrder, i reglen børn, der i de fleste tilfælde førte opsyn med flokkene. Fjenderne var ræven, men farligere endnu var rovfuglene lige fra skader og krager til høge, glenter og i enkelte tilfælde ørne. At dømme efter traditionsmateriale var især glenten frygtet.

Med den stærkt decimerede bestand af rovfugle, der nu findes i Danmark, er dette næsten ikke til at begribe, men tidligere var rovfuglene ganske almindelige og en virkelig trussel for det tamme fjerkræ. I sine erindringer fra barndommen skriver digteren B. S. Ingemann: »Kun een Skabning var hans Fjende; det var Høgen, som forfulgte hans Duer, og naar han saae ham skudt og fastspigret paa Baggaardsporten med sit Røverhoved mod Møddingen, fandt han det i sin Orden« (B. S. Ingemann 1862, 49). Oplysningen gælder barndomshjemmet i Torkildstrup på Nordfalster, hvor han levede fra 1789–1800.

At fastspigre rovfugle på porte eller trægavle på bondegårdene kendes også fra andre dele af landet. I sin bornholmsbeskrivelse fra midten af 1700årene siger Thurah, at »Høge falder her Mængder af, baade store og smaa, søm gjøre stor Skade paa Bøndernes Fier-Creaturer. Den gemene Mand kalder Høgen gierne Graa-Been eller Graa-Nakke, hvilken Benævnelser ventelig har sin Oprindelse af en overtroisk Frygt, at de ikke tør nævne den ved sit rette Navn, at de ei ligesom skulde kalde paa ham til Fortræd for deres Creaturer« (Thurah 1756, 16).

Brugen af tabuord for fjerkræets fjender har været vanligt. Iøvrigt slår Thurah utvivlsomt flere rovfugle sammen under fællesbetegnelsen høge. Langt senere fandtes såvel glenter som ørne almindeligt på Bornholm, hvor det store ubebyggede centrale område midt på øen, Almindingen, gav dem gode livsbetingelser. Ved en undersøgelsesrejse for Nationalmuseet i 1944 iagttoges 3-4 store rovfugle spigret fast på porten til en firlænget gård nær Paradisbakkerne, men desværre uden at blive nærmere registreret. Magister Aage Rohmann har senere oplyst, at på Klintebygårdene, der ligger lige i kanten af Paradisbakkerne, brugte man altid at spigre ørne op på porte eller trægvale, mens andre bornholmske gårde havde glenter spigret op.

Der kan nævnes endnu et par eksempler fra Danmark på fastspigring af rovfugle. Fra landsbyen Køng på Vestfyn hedder det lakonisk: »Hønschøgen slår man op på porte og stalddøre« (E. Tang Kristensen, Tb. I, 1900, 148), og i samme publikation findes en lidt udførligere optegnelse fra landsbyen Strandby ved Vestlimfjorden, hvor det hedder: »Den, der nagler en levende rovfugl til en mur eller port eller dør, beholder sine høns i ro for rovfuglene.« I det sidst anførte eksempel er der ialtfald ingen tvivl om hensigten.

Fastspigring af rovfugle ved indgangen til bondegårde som ondtavfærgende middel kendes fra andre egne af Europa. Jeg har iagttaget det på rejser i Østeuropa, og det nævnes i Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens (Bd. IX 1938/41, sp. 255). I den vallonske del af Belgien spigrer bønderkonerne en spurvehøj op på deres døre for at beskytte fjerkræet (P. Sébillot 1906, 184).

I Sverige hængte man en død høg på en stang ved gården som beskyttelse for hønsene (P. Heurgren 1925, 70), et fænomen, som heller ikke er ukendt i Danmark, hvor døde krager eller måger hænges op med samme formål. Den direkte bortskræmning er måske dog her det primære i lighed med den lange stang, hvori er ophængt stumper af spejlglas, som også nævnes af Heurgren. Ved en rejse i Slovakiet 1973 har jeg set et træ ved en bondegård, hvor flasker var anbragt i grenene for med deres blinken at skræmme rovfuglene væk fra fjerkræet.

Et par beskyttelsesregler har en ret vid udbredelse. Den ene er et afværge- eller forbandelsesrim, der har en ret ensartet opbygning og indhold over store dele af Nordeuropa. I Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens anføres eksempler fra Nord- og Vesttyskland (Mecklenburg, Braunschweig, Anhalt og Baden), ligesom der henvises til, at lignende forekommer i Frankrig. Hensigten med de anførte rim har været at bortskræmme rovfuglene, f. eks. som i rimet fra Mecklenburg:

Wih, Wih, Wih Hauer,
Fleig oewer dat Mauer,
Fleig hoch in den Haven,
Lat min Gössel man lewen.

[Glente, glente, hugtand,
flyv over muren,
flyv højt i himlen,
lad mine gæslinger leve.]

I Nordøstfrankrig omkring Metz lyder afværgerimet mod musvåger og glenter:

Halés! halés! fa treûs fouos lo to de lè môhon,
t'ére lo pu bê de mes ôssons.
[Musvåge, musvåge, flyv tre gange om huset,
du vil have en af mine smukkeste fugle.]

De nordiske afværgerim kommer meget nær til de allerede anførte. Fra Danmark er en lang række optegnet. Det ældste belæg er fra det 17. århundrede og findes i Thotts håndskriftsamling på Det kgl. Bibliotek. Første gang gæslingerne sættes ud på græs læses: »Frede mig och mine, jeg vil frede dig och dine, fra raune, krager och skader, fra høg och glenter, fra tiffue [tyve] och fra reffuen [ræven] den røde. De skal gaa til en anden bye och tage der sin føede« (F. Ohrt 1917, 323).

De fra slutningen af forrige århundrede og endnu senere optegnede afværgerim viser stor indholdsmæssig overensstemmelse med den ældste danske formel, men karakteristisk nok nævner de alle blot glenten. Fra Sjælland kendes fire varianter af samme rim fra fire forskellige lokaliteter. Køge eller Køge å nævnes i dem alle og henfører rimet til Østsjælland. Her skal varianten fra landsbyen Enderslev anføres:

Flyv, flyv glente! skam skal du vente
på lever og på lunge, på tænder og på tunge,
på stok og på sten, på alle dine ben.
Du gæslingetyv flyv vester i by
flyv over til Nårre [Norge?], tag ingen af vore, de er så små,
men tag præstens, de er store og grå,
tag dem på den lille tå, før dem over Køge å,
der sidder lærker og syer særker,
der sidder fruere og syer guldhuer,
der sidder møer og malke de hvide køer.

Hu hej, malkepige, har du ikke set min den hvide ko?

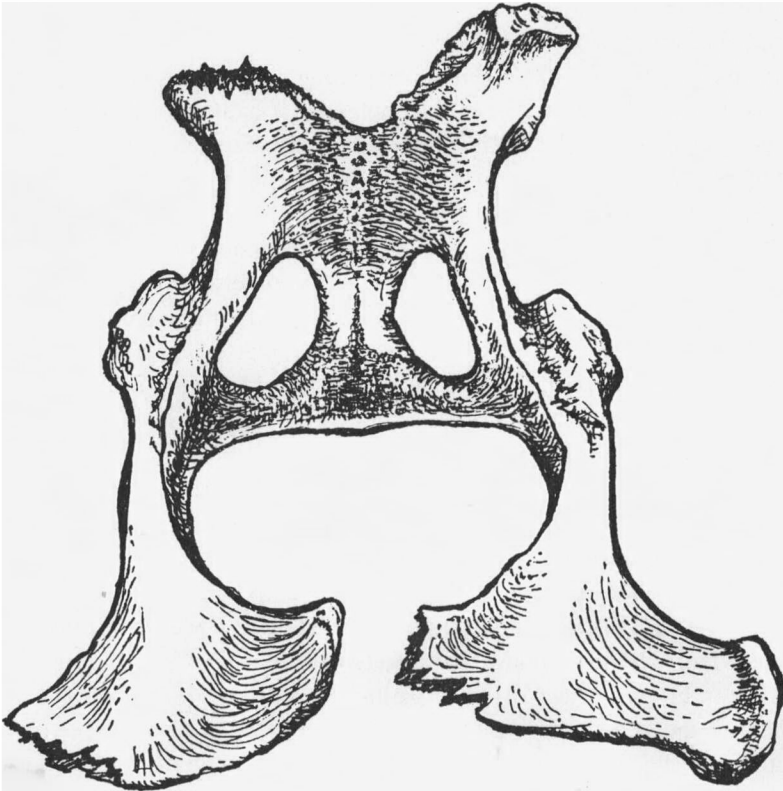
(E. Tang Kristensen, Tb. I, 1900, 19).

Et kortere afværgerim, optegnede folkloristen Jens Kamp fra et par lokaliteter i Østdanmark med oplysningen, at det råbte »gåsedrengene« (gåsedyr-

derne), når de så en glente, så kunne den ikke tage deres dyr. Fra Bogø lød versionen:

Glente, glente, glue,
kom og tag min hue.
Glente, glente, glat,
kom og tag min hat!

I Dansk Folkemindesamling opbevares en optegnelse fra 1861 fra landsbyen Trunderup på Sydøstfyn, hvor det hedder: »Gæslinger må man, efterhånden som man tager dem ud af reden første gang, putte dem igennem et hul, som er i bagdelen mellem lårbenene på en hoppe. Ræven tager dem da ikke, for de synes ham da så store som heste. Dette hul kunne man jo opbevare fra et år til et andet. Fra først af fik man det af en gammel hoppe, som døde eller blev skudt. I en gård her i byen har man endnu haft et sådant ben hidtil« (DFS IX, 280; E. Tang Kristensen 1901, 322).

Hestebækkenet fra Nyord. Tegning af Johanna Klusak.

Den nævnte optegnelse giver det centrale i den anden beskyttelsesforholdsregel, der ligeledes er vel dokumenteret fra Danmark, men som i lighed med afværgerimene har en videre europæisk udbredelse. Rohmann, der har behandlet skikken (Aage Rohmann 1931, 21 ff.), anfører paralleller fra Skåne, Mecklenburg og Altmark.

Det gennemgående træk i de danske optegnelser, der iøvrigt varierer en del, er, at gæslingerne – eller ællingerne, kyllingerne – skal gennem en eller anden snæver åbning. Det fremhæves af Rohmann som et ældgammelt træk, vistnok oprindelig som symbol på fødslen. Hans antagelse vinder i sandsynlighed, når man ser på den gruppe af optegnelser, der samler sig om den ovennævnte fra Trunderup ved at gæslingerne puttes igennem et hofteben og derved fødes påny med den virkning, at de for deres efterstræbere ville vise sig store som heste. Det gælder således fra landsbyen Lakkendrup, ligeledes Sydøstfyn (E. Tang Kristensen 1901, 317) og fra Bogø mellem Sjælland og Falster (Jens Kamp 1943, 58 f.). I andre optegnelser nævnes blot benet: hofteben af hest eller okse, hestekranie (i et af tilfældene puttes gæslingerne gennem kraniets øjehul) eller hestekæbe, uden at virkningen omtales, eller som i eet tilfælde, at gæslingerne derved ville blive usynlige for glenten.

Kun undtagelsesvis er den omtalte handling ledsaget af en formular. Det gælder Bornholm, hvor Rohmann har optegnet et gammelt råd til at beskytte kyllingerne mod rovfugle: »Stik de nyfødte kyllinger gennem hullet i hoftebenet af en hest og sig: 'Stor for krågan å højnj som et øg' [stor for kragen og høgen som et øg (d. e. hest)], så skal de nok blive i fred.«

Tilhørsforholdet til hesten må forklare, at hoftebenet, kraniet eller hvad det iøvrigt kan være, i visse tilfælde erstattes af hesteseletøjet. Det gælder således en optegnelse fra Jerup i det nordligste Jylland, hvor det hedder, at de nyfødte gæslinger »puttes gennem en øgpude (en flettet bringepude, anbragt om hestens hals) eller gennem et skagleøje (løkken på et hammelreb), så kunne ræven ikke tage dem«. Samme optegnelse oplyser om en anden fremgangsmåde, nemlig at putte dem igennem et par mandsbukser, »og når det var gjort, synede de for ræven som en hest« (E. Tang Kristensen, Tb. I, 1900, 111). De to metoder forekommer jævnsides mange steder i landet. I det sidstnævnte tilfælde synes blot at være sket en overflytning af virkningen fra hestebenet (hestetilbehøret) til mandsbukserne. Fra Skåne, hvis folkekultur på grund af sit gamle tilhørsforhold til Danmark viser stor overensstemmelse med de danske forestillinger, findes en meget lignende skik. Fra Øresundskysten ved Skanør brugtes enten at putte gæslingerne gennem en hestesele eller et par bukser, inden de sattes på græs. »Dette bevirker, at rævens syn forvildes, så den ser gæslingerne som et stort, sort dyr, en hest, eller en mand, alt efter den brugte fremgangsmåde.« Samme metoder kan også benyttes for at narre kragen (Eva Wigström 1898–1914, 432 ff.).

At anvende mandsbukser i stedet for hestebeben er allerede nævnt et par gange. Der findes yderligere en del eksempler. Ofte forekommer, som vi allerede har set, begge fremgangsmåder på samme lokalitet. På Bogø optegnede Jens Kamp, at de nyklækkede gæslinger blev taget en for en og puttet igennem et bukseår, idet man sagde: »Mine fugle kan se andre fugle, men andre fugle kan ikke se mine fugle«; derved blev de usynlige for alle rovfugle. Kamp tilføjer, at det brugtes endnu i 1878 af en gammel kone på øen. Samme formel anvendtes også på øen, men i forbindelse med et sold, som gæslingerne sattes ind under (J. Kamp 1943, 58).

Bortset fra den nævnte optegnelse fra Jylland er alle de øvrige oplysninger om brugen af buksebeben fra Østdanmark. I flere tilfælde anføres, at gæslingerne derved bliver usynlige for deres fjender. Fra Østfyn angives, at der enten skal bruges et buksebeben eller et afklippet strømpeskift (E. Tang Kristensen 1901, 322), fra Langeland at det skal være mandens bukser (DFS 1906/23: top. 1154). Fra Sydøstsjælland findes to optegnelser (DFS 1930/5: top. 606 og 613), hvoraf den ene gælder både gæslinger og kyllinger, den anden præciserer, at det skal være mandens højre buksebeben, og i det sidste tilfælde er det som beskyttelse mod ræven. Fra Nordvestsjælland bliver gæslingerne usynlige for høgen, såfremt de puttes igennem et bukseår (DFS 1904/28: top. 273), og endelig nævnes fremgangsmåden fra Bogø (DFS 1906/30: top. 629) og fra Lolland, hvor det bemærkes, at det er for at få dem til at vokse bedre (DFS 1906/23: top. 798).

På Bornholm var den almindelige form med hensyn til gæslingerne, første gang de skulle ud i det fri, at de blev sluppet ud gennem »rendestenshullet« fra køkkenet, og samtidig skulle der siges en remse over dem. Men, siger Rohmann, der tilføjes dog ofte, at nogle skulle have dem igennem et buksebeben (Aage Rohmann 1931, 23). At slippe dem ud gennem »rendestenshullet« indebærer, at gæssene har ligget og ruget inde i stuehuset, sandsynligvis i gæsebænken, sådan som det var almindeligt tidligere. Iøvrigt kendes enkelte andre belæg på, at gæslinger er puttet gennem huller, der hverken har med hestebeben eller buksebeben at gøre. Fra Lolland hedder det i 1891, at når man sætter gæslingerne gennem et sold, hvoraf bunden er taget ud, kan høgen ikke tage dem (DFS 1904/27: top. 736). Og i Skåne kunne man, hvor man ikke havde et dyrebeben – det drejer sig i dette tilfælde om et rævekranie – tage et stykke træ, i hvilket der findes et hul efter en udfalden gren – altså et knasthul – og putte gæslingerne derigennem (Eva Wigström 1898–1914, 435). Og i Altmark i preussisk Sachsen blev gæslingerne først røget i et sold – en fremgangsmåde, der også kendes fra enkelte danske optegnelser –, og når det var sket, blev de stukket gennem en naturlig åbning på en eller anden genstand, helst kraniet af en hest eller et stykke ringvokset egetræ. På denne måde forvarede gæslingerne for ræven, der ville antage dem for den ting, gennem hvis åbning de

var stukket: en hest, et egetræ o. s. v. (Temme 1834, 78; her citeret efter Aage Rohmann 1931, 26).

De her gennemgåede forholdsregler for at beskytte det tamme fjerkræ viser en ret vid udbredelse i Europa af ensartede metoder. Ad magisk vej skræmmes rovfuglene bort ved fastspigring på porte og døre eller ved afværgerim, eller det gøres ved at lade de nyklækkede unger gå gennem en bestemt åbning, så de derved antager den genstands natur, som vedkommende ting har tilhørt. De forskellige oplysninger i traditionsmateriale om, at handlingen blot tilsigtede at sikre held og trivsel i al almindelighed, må være senere og overført fra forestillinger knyttet til andre handlinger, hvor det at smyge sig igennem snævre åbninger er medindbefattet.

Når man i sit feltarbejde støder på forestillinger af den art, som her er beskrevet, ønsker man gerne at se det visuelt bekræftet. I optegnelsen fra Trunderup har vi set, at optegneren bemærkede, at der dengang i 1861 endnu fandtes hofteskålen af en hoppe på en bestemt gård i byen. Under mine samtaler med beboerne på Nyord fortalte en ældre gårdmand mig en dag, at han havde brugt at putte sine gæslinger gennem et hesteben (hofteskål), og at dette ben stadig opbevarede på den gård, hvor min næstældste informant boede.

Fra ham havde jeg tidligere fået oplysninger om øens kreaturhold og de forholdsregler, der anvendtes herved, og derimellem var der da også fortællingen om, at da han var dreng, havde hans far puttet alle gårdens nyklækkede gæslinger gennem et hestebækken, som endnu lå på gårdens loft. Når glenterne og kragerne så gæslingerne oppe fra luften, ville de forekomme dem så store som heste.

Benet fik jeg ikke at se ved den lejlighed, men i 1951 da jeg foretog supplerende optegnelser på Nyord, fik jeg benet som gave til museets samlinger. Og så udspandt der sig dagen efter en lille karakteristisk samtale med en af øens beboere, som ikke vidste, at jeg var den person, der havde erhvervet benet:

»Der er en her, der har købt et gammelt ben i går. Den historie går hele byen rundt.«

»Nå, hvad er det for et ben?«

»Det er et, som de puttede gæslingerne igennem, når de skulle på engen. Det gjorde de allesammen.«

»Havde de da et sådant ben i hver gård?«

»Nej, det var fælles for dem allesammen. De puttede allesammen gæslingerne igennem det ben. Der var et hul i det. Og så kom de (d. e. gæslingerne) ud som store dyr.«

Hermed var det magiske hesteben placeret i sin sociale og profylaktiske sammenhæng.

- Danske Vider og Vedtægter. I–V. Kbh. 1904–1938.
 Handwörterbuch des deutschen Aberglaubens. Bd. IX. Berlin 1938/41, Artikel: *Weine*, Sp. 255–256.
 Paul Heurgren: *Husdjuren i nordisk folketro*. Örebro 1925.
 Bernhard Severin Ingemanns Levnetsbøg (ed. Galskjøt). Kbh. 1862.
 Jens Kamp: *Dansk Folketro*. Kbh. 1943.
 Kulturhistorisk Leksikon for nordisk Middelalder. Bd. IV. Kbh. 1959, Artikel: *Fjerkræ*, Sp. 387–392.
 E. Tang Kristensen: *Danske Sagn*. Bd. VI:2. Århus 1901.
 E. Tang Kristensen: *Det jyske almueliv*. Tillægsbind I. Århus 1900.
 F. Ohrt: *Danmarks Trylleformler*. Kbh. 1917.
 Anna Pedersen: *Fra Bondestue og Stegers*. Kbh. 1944.
 Holger Rasmussen: Hausmarken und Viehmarken, i: *Folk*, Vol. 8–9. 1966–67.
 Aage Rohmann: Overtro om at sikre sig held med gæslinger, i: *Gammelt å Nyt*, 3. årg. 1931.
 Paul Sébillot: *Le Folk-Lore de France*. Bd. III. Paris 1900.
 J. D. H. Temme: *Die Volkssagen der Altmark*. Berlin 1839.
 L. de Thurah: *Bornholm*. Kbh. 1756.
 Eva Wigström: Folketro och sägner från skilda landskap, i: *Svenska Landsmål och Svenskt Folkliv*, Bd. VIII:3. 1898–1914.

Forkortelser:

DFS = Dansk Folkemindesamling.

NEU = Nationalmuseets etnologiske undersøgelser.

Materialet fra Nyord bygger på optegnelserne NEU 3790 (enkefru Sørensen, født 1857) og NEU 15857 (fhv. gårdejer Hans Pedersen, født 1858).

Summary

The magic horse's bone

In the old Danish peasant culture, when each household was largely self-supporting, most country families kept geese. Some of them were used by the family while others were sold to travelling dealers. In the summer the geese grazed in the meadows, or on the stubble field after the corn harvest. They were tended by gooseherds, half-grown children, whose job was to keep them out of the crops and protect them from their natural enemies, such as foxes, eagles, kites and hawks.

There are several magical formulae for the protection of the fowls in Danish tradition. There are two main groups of these preventive measures: spells for protection, and magical acts. They are thus part of a greater European complex. The spells can be documented in very distant historical periods in Denmark, while the magical acts can first be documented in the last century, when the first registrations of popular tradition were made.

Both the spells and the magical acts are intended to frighten off the geese's natural enemies. One thing that was done was to hang a dead bird of prey on the gate or the door – in one case, on a pole. A more common measure was to pass the goslings through some object, thus transferring that object's properties to them. A frequently used object was the pelvic bone of a horse; when the goslings had passed through the bone, they appeared

as large as a horse to the birds of prey, and the latter would not dare to swoop down on them.

This magical use of a horse's bone is found in popular tradition from all parts of Denmark. In some areas it has been used up to our own days. This is the case on the island Nyord, which lies between Sjælland and Møen, where the horse's bone was found in the attic of one of the farms on the island, until it was given to the National Museum in 1951.

Holger Rasmussen; overinspektør, dr. phil.

Nationalmuseets 3. afd.

Brede.

DK - 2800 Lyngby.